

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Станислава Кънчева

Морфологичната многозначност в българския език

Дисертационният труд на Ст. Кънчева е посветен на изследването на явлението морфологична многозначност в неговите прояви в писмени текстове. Проблематиката на труда е важна и значима в теоретичен план поради широкото разпространение на морфологични многозначности в българския език и недостатъчната проученост на явлението в българската лингвистика. Изследването е актуално и в научно-приложен аспект във връзка с обработката на тестове в електронни корпуси и проблемите, които създава снемането на граматичната многозначност в тях. Важността и актуалността на избраната тема обуславят нейната дисертабилност.

Формулираните от докторантката задачи засягат основни теоретични и научно-приложни проблеми, с които е свързано явлението морфологична многозначност. Задачите на изследването включват определяне на съдържанието и обема на разглежданото явление, установяване на неговите типове и разработване и прилагане на модел за моделирането му. Трудът се базира на значителен по обем езиков материал, извлечен от морфологично аотираната част на синтактичния корпус *Бултрибанк*, която има обем от 215 149 думи, напълно достатъчен с оглед представителността на извършените наблюдения.

Поставените задачи обуславят структурата на дисертационния труд, който включва Увод, четири глави, Заключение и Приложение. Трудът е с обем от 227 страници.

В **Първа глава** Ст. Кънчева разглежда съществуващите разбирания за съдържанието и обема на понятието морфологична многозначност и излага своето схващане за него. Представени са основните трактовки на това понятие в англоезичната и българската лингвистична литература и в корпусната лингвистика. Изходна точка при изясняване на разглежданото явление е схващането, че то е свързано с отношението между графема и граматично значение, като звуковата форма на словоформите и особеностите в лексикалните им значения са извън неговия обхват.

Схващането за морфологична многозначност в областта на обработката на естествения език е еднозначно и според него това явление се проявява при графеми, при които е налице отношение между един тоукън и повече от един морфосинтактичен таг. Много по-голяма трудност представлява определянето на същността и обема на понятието *морфологична многозначност* и на родовото му понятие *многозначност* в чисто лингвистичен план. Причина за това са различията в тълкуванията на тези понятия в англоезичната и българската лингвистика, а също така и терминологичните и съдържателните неясноти относно тяхното съдържание и обхват. По отношение на родовото понятие *многозначност* Ст. Кънчева приема по-широкото схващане в англоезичната лингвистика, според което то се отнася за възможността една дума да има повече от една интерпретация на дадено езиково равнище. В съответствие с това

схващане докторанката определя многозначността като надпонятие по отношение на понятията *полисемия, омонимия, синкретизъм и конверсия*.

Докторанката аргументира убедително схващането си за явлението морфологичната многозначност, което според нея е свързано с възможността една графична форма да бъде съотнесена към две или повече граматически значения. Разглежданото явление е определено като свойство на лексикалните единици, съвпадащи в графичното си изписване, да принадлежат към различна част на речта или да имат различни граматически категории (с. 41). Основателно от обекта на изследването е изключена полисемията, която поради това, че се отнася за отношения между лексеми и лексикални значения, няма пресечна точка с морфологичната многозначност.

Ст. Кънчева определя прецизно обхвата на понятието морфологична многозначност, като го разграничава ясно от понятията, които имат отношение към него. Сполучливо е извършена съпоставката на разглежданото явление с омонимията, по отношение на чиито прояви на граматично равнище съществуват редица неясноти и непоследователности в българската лингвистика. Установява се, че *морфологичната многозначност* е надпонятие, което включва като видови понятията *синкретичност, граматическа многозначност, лексикално-граматическа омонимия* и *конверсия*. В съответствие с това схващане за съдържанието и обема на морфологичната многозначност към нейните прояви се отнасят не само съвпадащи по форма граматични форми на една лексема, но и съвпадащи в графичното си изписване лексеми от различни части на речта (напр. *лек* – прил. име и *лек* – същ. име), а също така и съвпадащи в писмената си форма лексеми или словоформи с различни акцентни особености (напр. същ. име *ведро* и прил. име в ср. р. ед. ч. *ведро*).

Втора глава представя резултатите от анализа на 6510 морфологични многозначности, извлечени автоматично от корпуса *Бултрибанк*. Големият брой на многозначни графеми е показателен за широкото разпространение на явлението. Установени са 830 типа морфологически многозначности, сред които присъстват както словоформи от парадигмата на една лексема, така и словоформи на различни лексеми, принадлежащи към различни парадигми. Разгледани са типовете многозначности в рамките на една, две, три и четири части на речта. Приемливо е решението да се анализират главно тези типове, които са представени с най-голям брой словоформи в корпуса и във връзка с това са най-продуктивни (или системни). Важна в теоретичен план е подялбата на морфологичните многозначности на три типа: свързани със съвпадение на граматични морфеми, получени при пресичане на словообразуване и формообразуване и възникнали в резултат на процес на конверсия или субстантивация.

При анализа на богатия езиков материал Ст. Кънчева достига до редица интересни наблюдения относно проявите на морфологичната многозначност при различни части на речта. Установява се, че три части на речта вземат най-активно участие в системните многозначности в рамките на една и съща част на речта – глаголите (с най-голям брой типове многозначности и представители като цяло),

причастията и същ. имена. Интересен е и фактът, че съществителните имена участват в типове многозначности с всички останали части на речта. При тях най-често се среща и многозначност между словоформи от две парадигми. Установява се, че най-голям брой системни многозначности се наблюдава при многозначността от първия тип, свързан със съвпадение на граматични морфеми.

В **Трета глава** са представени подходите за моделиране на морфологични явления с оглед на избора на най-подходящия теоретичен модел за описание на морфологичната многозначност. Трябва да се подчертае както отличната информираност на докторантката и детайлното познаване на изложените съвременни теории, така и целенасоченият ѝ подход към тях, свързан с открояването на тези техни идеи и схващания, които са най-подходящи с оглед на описанието на морфологичните многозначности. Разгледани са три типа модели – *елементнокомбинаторни*, *елементнооперационни* и модели от типа *Дума и парадигма*, като Ст. Кънчева мотивира убедително използването на третия тип модели за представяне на изследваното от нея явление. Обстойно са разгледани два модела от типа *Дума и парадигма* – моделът на Андерсон и моделът на Цвики.

В **Четвърта глава** е представен създаденият от докторантката формализъм за моделиране на морфологичните многозначности, при който творчески са приложени идеи и подходи от разгледаните в Трета глава подходи. Като основа за изграждане на формализма е използван моделът на Цвики, подложен на модификация съобразно със спецификите на изследването. Избраният от докторантката подход за моделиране е свързан с прилагането на два типа правила: за експоненция и за съотнасяне.

Разработеният формализъм има приносен характер, свидетелство за което е обяснителната му сила. Той е приложен при описание на два от установените типа многозначности: многозначности, свързани с многозначни флективни морфеми, и многозначности, възникнали поради пресичане на словообразуване и формообразуване. Добре мотивирано е решението третият тип многозначности, които са резултат от конверсия или субстантивация, да не бъдат представяни чрез разработения формализъм. Според докторантката възможността за тяхната поява е необходимо да се кодира в лексикона, използван при морфологичната аотация.

Докторантката разглежда подробно конкретните правила, конструирани за най-продуктивните многозначности в рамките на една и на две части на речта. Трябва да се отбележи прецизното кодиране в правилата на формалните разлики в реализацията на съвпадащите по форма словоформи.

В резултат на моделирането на най-продуктивните многозначности Ст. Кънчева достига до интереси и значими в теоретичен план изводи. Изяснява се кои комбинации от граматически значения най-често предизвикват формални съвпадения на словоформи. Посочва се кои граматически значения най-често участват в системни морфологични многозначности, например при същ. имена това са значенията за род, число, определеност, за глагола – значенията за време, лице, число, наклонение.

Установява се, че най-голямо участие в създаването на системни морфологични многозначности имат граматичните морфеми *-и* и *-а*.

Заклучението е обобщение на многобройните наблюдения и изводи, до които е достигала докторантката и които имат приносен характер с оглед обогатяването на знанията за явлението морфологична многозначност. Важна положителна страна на рецензирания труд е и научно-приложното значение на разработения формализъм, който може да се използва при създаването на компютърни приложения, включващи като модул снемането на морфологични многозначности в електронни текстове.

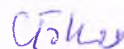
Приложението включва установените 831 типа морфологични многозначности, извлечени от морфологично аотирания корпус *Бултрибанк*.

Авторефератът отразява точно съдържанието на работата.

Посочените теоретични и научно-приложни приноси на дисертационния труд са основание за извода, че той напълно удовлетворява изискванията за дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“. Ето защо с пълна убеденост предлагам на уважаемото научно жури присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на докторантката Станислава Кънчева.

5.03. 2015 г.

Рецензент:

проф. д-р С. Колковска